

Kritike i prikazi / Besprechungen

Amra Šaćić Beća, *Sjeverna Bosna u okvirima rimske Panonije*, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija “BATHINVS”, Sarajevo 2022, 568 str.

Amra Šaćić Beća, docentica, naučnica i istraživačica, autorica je djela *Sjeverna Bosna u okvirima rimske Panonije*. Navedeno djelo, u cijelom svom obimu, predstavlja isječak dugogodišnjeg istraživanja administrativnog uređenja današnje Bosne i Hercegovine u doba principata. Radeći na svojim istraživanjima za doktorsku disertaciju, autorica je uvidjela pomanjkanje sporne tematike u bosanskohercegovačkom naučnom diskursu koji je orijentisan na rimsku provincijalnu historiju i arheologiju, što nas dovodi do toga da danas pred sobom imamo ovu monografiju.

Sadržana u 568 stranica, a pisana dvojezično, monografija sadrži šest koherentnih tematskih cjelina, koje prati katalog epigrafskih spomenika. U odnosu na doktorsku disertaciju, autorica je ovaj put proširila korpus korištenih epigrafskih spomenika, a njihovu interpretaciju proširila novim naučnim saznanjima. Navedeni epigrafski spomenici pronađeni su na prostoru između dva administrativna centra u doba principata, Siscije i Sirmija, a danas se čuvaju u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, Muzeju Kozare u Prijedoru, Vatikanskom muzeju, Muzeju umjetnosti u Beču, Arheološkom muzeju u Splitu, Arheološkom muzeju u Zagrebu, Muzeju Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, Muzeju u Doboju, u lapidariju crkve Svetog Erazma u Boianu, te pravoslavne crkve u Osmacima.

Prateći predgovor i uvod, autorica monografiju otvara cjelinom nazvanom “Rimsko osvajanje južne Panonije”, koju je podijelila u tri faze. Prva faza odnosi se na Oktavijanova osvajanja sjeverne Bosne, a da bi ih razumjela, analizirala i razložila, Šaćić Beća se oslanja na antičke izvore, u prvom redu na Apijana. Apijan opisuje Oktavijanova osvajanja japodskih uporišta, što neposredno vodi do proširivanja granica Ilirika, a onda i do osnivanja civilne provincije Ilirik. Kako je o rimskim osvajanjima sjeverne, istočne i srednje Bosne nemoguće govoriti prije *Bellum Pannonicum*, upravo taj historijski momentum predstavlja narednu fazu ove cjeline. Panonski rat je simbol uspostave rimske vlasti na području jugoistočne Panonije, a odnosi se na Tiberijevo osvajanje jugoistočne Panonije, tačnije međuriječja Drave i Save te poriječja Sane, Vrbasa i Bosne. Autorica donosi njegov kritički prikaz uz opasku o pomanjkanju podataka iz antičkih izvora, zbog čega je otežano praćenje toka događaja. Ono što je za nju sigurno jesu posljedice ovog sukoba, koje se ogledaju u porobljavanju velikog broja panonskih mladića ili njihovoj regrutaciji u rimske auxilijarne trupe, nametanju poreza i eksploataciji rudnog bogatstva. Svi ti elementi vode do naredne faze, koja je ujedno i konačnica uspostave rimske vlasti na području južne Panonije, u literaturi poznata kao i *Bellum Batonianum*. *Bellum Batonianum* ili Batonov ustanak jedan je od najpoznatijih događaja iz naše najstarije prošlosti, a po svom karakteru može se smatrati epskim. Nakon trogodišnje mukotrpe borbe i predaje Batona Dezidijatskog, Rim uspostavlja vlast na novoosvojenim teritorijama te vrši administrativnu reorganizaciju. Šaćić Beća zaključuje da je do reorganizacije u vidu podjele Ilirika na Gornji i Donji došlo zbog sprečavanja koncentrisanja vojne i političke moći u rukama jednog legata, kojem bi pripalo pet legija u Iliriku. Tom prilikom među indigenim stanovništvom dolazi i do formiranja *peregrinskih civitates*, koje su, sudeći po epigrafskim spomenicima, bile pod upravom vojnih prefekta. Oslonivši se na antičke izvore, autorica je, na kritički način, čitatelje upoznala s političkim, ekonomskim i vojnim faktorima i okolnostima koji su doveli do rimskog osvajanja južne Panonije te oblikovali njenu sudbinu pod novom administracijom.

Naredna cjelina sporne monografije odnosi se na administrativno uređenje i problematiku međuprovinijskih granica. Kako izvori naročito ne približavaju princip uspostavljanja međuprovinijskih granica, autorica se oslanja na prostor današnje Bosne i Hercegovine kao idealan primjer za izučavanje ove problematike. Kako je ovaj prostor predstavljao centar provincije Ilirik, njenom podjelom na Panoniju i Dalmaciju dolazi do pojave nove

granice, koja se u velikoj mjeri prostirala kroz sjevernu Bosnu. Kako precizno vrijeme nastanka provincije Ilirik, a tako ni njene podjela na Dalmaciju i Panoniju, nije definisano u nauci, autorica u ovoj monografskoj cjelini daje svoju analizu ovog naučnog problema. Analiza se odlikuje iscrpnom analizom šturih podataka koje daju antički izvori, epigrafski spomenici te oskudna ostala historijska građa iz doba principata. Šaćić Beća dolazi do nekoliko oprečnih zaključaka u odnosu na ranije istraživače koji su dali svoj doprinos ovoj problematici te se priklanja netradicionalnoj struji istraživača koji su se dotakli sporne tematike.

U poglavlju nazvanom "Teritorijalno i administrativno uređenje prostora sjeverozapadne Bosne u okvirima rimske provincije Panonije Superior" autorica izdvojenu pažnju pridaje ovom dijelu današnje Bosne i Hercegovine te svojim minucioznim pristupom secira nekolicinu otvorenih pitanja kojima nauka oduvijek prilazi strogo i tradicionalno, tek u hipotetskom maniru. Autorica s posebnom pažnjom analizira antičke izvore te iznosi njihovu konfuznost, manjkavost i nepreciznost. Nepouzdanost i neadekvatnost izvora ona objašnjava manjkom informisanosti autora ili pretpostavkom da su određene činjenice bile opće znanje, pa samim tim nije bilo potrebe za preciziranjem. Ipak, pronicljiv istraživač kao što je Amra Šaćić Beća, komparirajući izvore, izvodi utemeljene zaključke koje može potkrijepiti materijalna građa. Kataloškom analizom epigrafskih spomenika ona potkrepljuje svoj diskurs. U ovom poglavlju, s naročitom pažnjom, autorica ukazuje na položaj i ulogu *peregrinskih civitates* unutar rimskog administrativnog sistema. Kako indigene zajednice i u ranom principatu zadržavaju svoj način života, tako zadržavaju i već postojeće teritorijalne granice, te ih se ne smije posmatrati kroz prizmu jedinstvene etničke cjeline. Posebnu značajku predstavlja činjenica da su tokom prahistorijskog perioda indigene zajednice u sjeverozapadnoj i sjeveroistočnoj Bosni imale različite rituse sahranjivanja, što se poklapa s kasnijim novonastalim granicama Gornje i Donje Panonije.

Kada je riječ o teritorijalnom i administrativnom uređenju prostora sjeverozapadne Bosne u okvirima rimske provincije Panonije Superior, nemoguće je ne dotaći se administrativnog uređenja municipija *Faustinianum*. Autorica analizira njegov administrativni i teritorijalni razvoj. Municipij se spominje na samo tri epigrafska spomenika, od kojih niti jedan ne spominje datum njegovog osnivanja. Ubicirajući ga u današnje mjesto Suvaja, u sjeverozapadnoj Bosni, Šaćić Beća dovodi u pitanje stvarnu veličinu agera Siscije, za koji se smatra da je zauzimao i taj teritorij. Kada je riječ o *Servitiumu*, autorica se odmiče od tradicionalnog mišljenja da je on bio samo putna stanica i definiše ga kao najvažniju administrativno-pravnu jedinicu u ovom dijelu Gornje Panonije.

Četvrta cjelina, nazvana "Rudarski distrikt sjeverozapadne Bosne", u najvećoj mjeri odnosi se na etnicitet Mezeja. Analizom antičkih izvora i epigrafskih spomenika, autorica zaključuje da su Mezeji bili Panonci na sjeveru Dalmacije te, zbog svoje srodnosti s Oserijatima i Breucima, čine krajnji južni doseg panonskog etničkog elementa. Kako u ranijim poglavljima, tako i u ovom, Šaćić Beća smjelo, ali potkrijepljeno, odbacuje određene tradicionalne zaključke i unosi svjež pristup nauci. Odbacivši dosadašnje teze da su rudnici sjeverozapadne Bosne pripadali Dalmaciji, ona stavlja Panoniju u novi privredni kontekst. Također u navedenom poglavlju autorica ubicira municipij *Splonistarum* u Donje Vrtoče kod Drvara, na mjesto gradine Splonum. U administrativnom pogledu pripadao je provinciji Dalmaciji, kao i municipij *Baloie*, koji je ubiciran u Šipovo, na lokalitet Gromile.

"Teritorijalno i administrativno uređenje prostora sjeveroistočne Bosne u okvirima rimske provincije Panonije Inferior" naziv je pete cjeline, u kojoj autorica, uprkos pomanjkanju epigrafskih spomenika i pisane građe, analizira proces municipalizacije i urbanizacije. Zahvaljujući svojoj blizini limesu, Panonija Inferior je puno duže zadržala svoj vojnički karakter. Iako se pomanjkanje naselja može pripisati tome, postoje i geografski faktori u vidu močvarnog tla i nizijskog reljefa ispresijecanog rijekama. O surovosti života na tom području govore i antički izvori. Dva značajnija naselja koja se mogu povezati s Panonijom Inferior su *Marsonia* i kolonija *Sirmium*. Marsonija je analizirana u vidu agera, a povezana je s južnim breučkim zajednicama. S breučkim zajednicama autorica povezuje i koloniju *Sirmium*, a glavni izvor joj predstavljaju vojne diplome.

Šestu i posljednju cjelinu čine zaključna razmatranja u kojima Šaćić Beća rezimira svoja istraživanja i daje kritički osvrt na nedostatak odgovora i potvrđenih hipoteza u nauci kada je riječ o kulturnohistorijskom razvoju prostora današnje sjeverne Bosne u periodu ranog carstva. Autorica vrši komparaciju svoje monografije s relevantnim djelima starijih autora i istraživača te tako još jednom potvrđuje svježinu svog pristupa i doprinos koji daje u određivanju pretpostavljene granice između rimskih provincija Panonije i Dalmacije na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. Samim tim autorica nudi najnovije odgovore na ustajala, ali značajna pitanja u nauci.

Monografija *Sjeverna Bosna u okvirima Rimske Panonije* predstavlja svojevrsnu diskusiju autorice sa svojim prethodnicima. Analizirajući najstarije izvore i modernu literaturu, Amra Šaćić Beća donosi jedinstven i svjež pristup tematici za koju se podrazumijeva da je sažvakana i dorečena. Metodološki korektno i konkretno, autorica razrješava dosad različito tumačene teze, što novoj generaciji istraživača budi volju i želju da učine isto. Svoju vrijednost ova monografija potvrđuje eminentnim recenzentima, ali i promotorima, te svojom dvojezičkom prirodom. Još jednom Udruženje BATHINVS donosi djelo hvale vrijedno, ali i temelj za buduća istraživanja.